

معلم و برنامهٔ درسی

دکتر عظیم محبی / عکاس: اعظم لاریجانی

← برنامهٔ درسی یکی از مهم‌ترین زیرنظام‌های آموزش و پرورش تلقی می‌شود. این زیرنظام حدود ۶۰ راهکار سند تحول را پوشش می‌دهد. در عین حال، سند ویژه‌ای با عنوان سند برنامهٔ درسی ملی، اصول، اهداف، رویکرد برنامه‌های درسی (و تربیتی) را مشخص کرده است. بر اساس مفاد این دو سند، در نظام برنامه‌ریزی درسی کشور باید دو راهکار مهم مدنظر باشد:

۱. بازنگری در برنامه‌های درسی فعلی بر اساس رویکردها فطرت‌گرایی توحیدی (به‌عنوان چتر حاکم) و رویکردهای موقعیت محور، مسئله‌محور، تلفیقی و ...
۲. بهره‌گیری از دو سیاست کاهش تمرکز و مشارکت‌محوری (برون‌سپاری و ...) در طراحی و تولید برنامه‌های درسی. در اجرای راهکار اول، تدوین راهنمای برنامهٔ درسی حوزه‌های تربیت و یادگیری در دستور کار سازمان پژوهش و برنامه‌ریزی آموزشی قرار گرفته است. برای راهکار دوم، نظام‌نامهٔ مشارکت بخش‌های غیردولتی در راستای راهکار ۳-۹ در حال تدوین است. در عین حال، برای اجرای سیاست کاهش تمرکز در نظام برنامهٔ درسی بر اساس راهکار ۵-۵ و بند ۲-۱۳ سند برنامهٔ درسی ملی، به‌عنوان فاز یک، از سال ۹۷ شیوه‌نامه‌ای با عنوان برنامهٔ ویژهٔ مدرسه برای مدرسه‌های دورهٔ متوسطهٔ اول و دورهٔ دوم ابتدایی ارسال شده است. این مدرسه‌ها با مدیریت زمان آموزش اختیار دارند تا ۶۰ ساعت در سال، برنامهٔ درسی را تولید، اجرا و ارزشیابی کنند. این شیوه‌نامه در عمل با مشکلاتی روبه‌روست که قرار است مشکلات آن در قالب طرح اجرایی رفع شود. در عین حال، به دیگر دوره‌های تحصیلی نیز پوشش داده شود. یکی از ملاحظات مهم در اجرای سیاست کاهش تمرکز در نظام برنامه‌ریزی درسی و پررنگ شدن نقش معلمان در جریان برنامهٔ درسی غیرتجویزی، آشنایی آنان با چارچوب برنامه‌ریزی درسی است. این چارچوب در شماره‌های بعدی مجله تبیین می‌شود. در این شماره وضعیت فعلی مشارکت معلمان در طراحی و اجرای برنامه‌های درسی مطرح می‌شود.

تحلیل وضعیت موجود مشارکت معلمان در فرایند برنامه‌ریزی درسی

۱. مشارکت معلمان در طراحی و تدوین برنامه‌های درسی

تعدادی از معلمان مجرب در شورای هر یک از برنامه‌های درسی (کتاب‌های درسی) عضویت دارند و به‌عنوان نماینده معلمان تلاش می‌کنند دیدگاه‌های معلمان را در خصوص ابعاد برنامه‌ریزی درسی مربوطه بیان کنند. البته باید اذعان داشت، مشارکت معلمان در این فرایند مطلوب نیست. سازمان پژوهش و برنامه‌ریزی آموزشی در فرایند راهنمای حوزه‌های تربیت و یادگیری در تلاش است این مشکل را اصلاح کند.

۲. مشارکت معلمان در اعتبارسنجی

قبل از سال ۹۰ اعتبارسنجی (یا اعتباربخشی) برنامه‌های درسی در فرایندی سه‌ساله دنبال می‌شد. یعنی برنامه در سال اول تنها در ده درصد از مدرسه‌ها اجرا و با نظر معلمان ضعف‌ها برطرف می‌شد. در سال دوم در ۵۰ درصد مدرسه‌ها و در سال سوم در صد درصد مدرسه‌ها اجرا می‌شد. در این سه سال همه معلمان آموزش‌های لازم را می‌دیدند.

اما از سال ۹۰، براساس ساختار آموزشی جدید، کتاب‌های درسی در فرایندی شش‌ساله تغییر یافتند. لذا فرصت لازم برای اعتبارسنجی به شکل مطلوب فراهم نشد و معلمان هم در حد مطلوب آموزش‌های لازم را ندیدند. لذا معلمان نسبت به بعضی از کتاب‌ها، از نظر حجم و دیگر شاخص‌ها، اشکالاتی را مطرح می‌کنند.

۳. مشارکت معلمان در تأمین مدرس کشوری

براساس روال فعلی، پس از تدوین برنامه‌های درسی، از بین معلمان مجرب، تعدادی به‌عنوان مدرس کشوری انتخاب می‌شوند تا با گذراندن دوره تأمین مدرس کشوری و تدریس برای معلمان،

زمینه مشارکت معلمان را در اجرای بهتر برنامه‌های درسی فراهم آورند.

۴. مشارکت معلمان در اجرای مطلوب در کلاس درس

معلمان باید با طراحی آموزشی، فرصت‌های یادگیری را برای دانش‌آموزان فراهم کنند. بنابراین، فرایند اجرا کاملاً در اختیار معلمان است. آن‌ها می‌توانند با بهره‌گیری از رسانه‌ها و سنجش مبتنی بر ارائه، یادگیری را امکان‌پذیر کنند. در عین حال می‌توانند اشکالات کتاب‌ها را هم به سایت دفاتر تألیف ارسال کنند.

۵. مشارکت معلمان در گروه‌های آموزشی

براساس مصوبه شورای عالی آموزش و پرورش، تعدادی از معلمان هر رشته یا درس به‌عنوان سرگروه درسی در استان و مناطق انتخاب می‌شوند تا در طول سال، با نظارت بر عملکرد معلمان، زمینه اجرای موفق رویکرد برنامه‌های درسی را فراهم کنند. در سال‌های اخیر، سرگروه‌های درسی (گروه‌های آموزشی) این نقش را با دو راهبرد ایفا کرده‌اند:

۱. توانمندسازی با رویکرد درس پژوهی؛
۲. نظارت با رویکرد بالینی.

۶. مشارکت معلمان در جشنواره‌های تدریس (یا نوآوری‌های آموزشی)

این فعالیت هم‌برای معلمان شرکت‌کننده و سپس اشاعه دستاوردهای جشنواره برای دیگر معلمان بسیار اثربخش خواهد بود. در این فرایند ضمن داوری طرح درس‌ها و نحوه اجرای آن‌ها، به کیفیت اجرای برنامه درسی کمک می‌شود. در عین حال، با ارائه گزارش‌های آن به سازمان پژوهش، زمینه کاربست یافته‌های آن در اصلاح کتاب‌های درسی فراهم می‌شود.

۷. مشارکت معلمان در اجرای جشنواره‌های دانش‌آموزی

یکی از فعالیت‌های بسیار مؤثر در تعمیق و بسط یادگیری دانش‌آموز، جشنواره‌های

دانش‌آموزی هستند که دفترهای ستادی آن‌ها را مدیریت می‌کنند. معلمان با توجه به رشته خود، دانش‌آموزان را راهنمایی می‌کنند. سپس در فرایند داوری نقش ایفا می‌کنند و از این طریق امکان تحقق اهداف همه‌جانبه در برنامه‌های درسی را فراهم می‌آورند.

۸. مشارکت معلمان در آماده‌سازی دانش‌جو معلمان در اجرای برنامه‌های درسی

یکی از واحدهای دانش‌جو معلمان درس کارورزی است که باید این کار را در مدرسه تحت نظر معلمان دنبال کنند. لذا معلمان با ارائه تجربه خود به دانش‌جو معلمان، زمینه اجرای برنامه‌های درسی را فراهم می‌آورند.

۹. مشارکت در برنامه‌ریزی مدرسه

معلمان با تشکیل گروه‌های درسی در مدرسه، با بهره‌گیری از مدل‌هایی چون درس پژوهی، در اجرای باکیفیت برنامه‌های درسی مشارکت دارند و تلاش‌های آنان بسیار مهم و اساسی است.

۱۰. مشارکت معلمان در فرایند پژوهش‌های کیفی مدرسه‌محور:

معلمان با مشارکت فعال در پژوهش‌های کیفی از جمله اقدام پژوهی، تلاش می‌کنند زمینه اجرای باکیفیت برنامه‌های درسی را فراهم آورند و با ارائه یافته‌های پژوهشی خود در شوراهای معلمان، هم‌اندیشی برای تربیت همه‌جانبه دانش‌آموزان را فراهم می‌آورند.

نتیجه‌گیری

براساس این نکات باید اذعان کرد، برنامه درسی در سطوح گوناگون با نام بلند معلم گره خورده است. اما در کنار رهیافت‌های گفته‌شده، قرار است بخشی از فرایند طراحی و تولید برنامه درسی هم به آن‌ها واگذار شود تا نقش آن‌ها در نظام برنامه درسی کامل‌تر شود. در شماره‌های بعدی، نقش معلمان در این زمینه تشریح خواهد شد.